

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К.Д. УШИНСЬКОГО

РЯБЕНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ

УДК 378.937 + 378.4 + 378.126

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ЯК СУБ'ЄКТА ОСВІТНІХ ПРАВОВІДНОСИН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному університеті імені І.І.Мечникова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
ЦОКУР Ольга Степанівна,
Одеський національний університет
імені І.І.Мечникова,
завідувач кафедри педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЯВОРСЬКА Галина Харлампіївна,
Одеський юридичний інститут
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
професор кафедри юридичної психології і педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент
КІЧУК Ярослав Валерійович,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри суспільних наук

Захист дисертації відбудеться „ 26 ” червня 2007 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий „ 22 ” травня 2007 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Освіта як соціокультурний процес охоплює цілу систему правовідносин, що існують між державою та освітніми закладами, державою й особистістю, вчителями й учнями і т.ін. Зокрема, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства», «Про позашкільну освіту» встановлено правові норми щодо управління системою освіти та її матеріально-технічного і фінансового забезпечення, закріплено регламент діяльності освітніх закладів і правовий статус учасників навчально-виховного процесу, що повинно сприяти реалізації їхніх гарантованих прав і свобод. Через це сучасний етап розвитку правової держави вимагає більш досконалої системи правової підготовки майбутнього вчителя, яка забезпечувала б його спроможність у нових соціально-економічних умовах ефективно здійснювати функції своєї професійної діяльності як суб'єкта освітніх правовідносин.

Зазначимо, що проблема правової підготовки майбутнього вчителя на сучасному етапі є актуальною, незважаючи на ґрунтовний доробок досліджень останніх років, виконаних у контексті: формування його правосвідомості (Г.Васянович, М.Городинський, І.Єрмолаєва, Г.Іполітов, Я.Кічук, Л.Колберг, І.Пилипенко, В.Туганов, В.Хропанюк та ін.), ціннісно-правових орієнтацій (В.Алексєєв, В.Афанасьєв, В.Лодзинська, Н.Волкова, М.Казаріна, В.Сайко та ін.) і правової культури (В.Бурмістров, Ф.Бурчак, О.Жалинський, Г.Касянович, М.Кейзеров, І.Козубовська, М.Подберезський, І.Романова, О.Саломаткін та ін.); підготовки студентів педагогічних закладів освіти до викладання права у школі (В.Берман, С.Болоніна, В.Вербицька, А.Долгова, П.Мусінов та ін.), правового виховання учнів і профілактики правопорушень серед них (Г.Давидов, В.Дубровський, Н.Захарченко, Н.Козюбра, А.Макаренко, В.Оксамитний, В.Оржеховська, Г.Пономаренко, В.Сухомлинський, Н.Ткачова, М.Фіцула та ін.), правового забезпечення професійно-педагогічної діяльності (Е.Карпова, В.Одарій, В.Радул, Г.Яворська та ін.).

Враховуючи загальноосвітні тенденції, спрямовані на побудову правової держави, орієнтацію на пріоритети загальнолюдських цінностей, визнання та дотримання прав людини, сучасна українська школа потребує нового покоління учителів, здатних усвідомлювати себе активними суб'єктами освітніх правовідносин й активно діяти, вдосконалюючи правове виховання учнів. Водночас практика засвідчує, що, по-перше, професійне становлення майбутнього вчителя відбувається без актуалізації його правового статусу, оскільки він не набуває належної компетентності у сфері освітнього права, а по-друге, - організація правової підготовки майбутнього вчителя здебільшого здійснюється без урахування його професійно-особистісного потенціалу як саме суб'єкта особливих - освітніх правовідносин.

Як наслідок, традиційна спрямованість науково-педагогічних досліджень значно обмежує розробки більш потужних моделей правової підготовки майбутнього вчителя, оскільки наявним є місце протиріччя між теоретичними здобутками сучасного правознавства, зокрема з галузі освітнього права, і відсутністю механізму їх своєчасної інтеграції у теорію і практику вищої педагогічної школи. Означене протиріччя значно актуалізувало аспект проблеми формування особистості майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин, що зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **“Підготовка майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематики, передбаченої планом науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І.І.Мечникова “Концептуальні засади та психолого-педагогічні підходи до визначення методологічної сутності і дидактичного структурування інноваційних технологій навчання у вищій школі” (№0101U008291). Автором досліджувався аспект підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.

Тема дослідження затверджена Вченою радою факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (протокол № 4 від 28 грудня 2004 року) та закординована в координаційній раді АПН України (протокол № 3 від 29 березня 2005 року).

Мета дослідження – науково обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.

Завдання дослідження:

1. Визначити й науково обґрунтувати сутність, структуру й види освітніх правовідносин учителя; уточнити поняття «відносини», «суспільні відносини», «правовідносини».
2. Конкретизувати професійно-особистісну й правову характеристику вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.
3. З'ясувати стан і якість підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.
4. Виявити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.
5. Визначити сутність і структуру правової компетентності майбутнього вчителя як прикінцевого результату його підготовки як суб'єкта освітніх правовідносин, охарактеризувати критерії, показники та рівні її сформованості.
6. Розробити модель підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин й експериментально апробувати її методичне забезпечення.

Об'єкт дослідження – правова підготовка майбутнього вчителя.

Предмет дослідження – підготовка майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.

Гіпотеза дослідження – підготовка майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин відбуватиметься ефективніше за таких педагогічних умов:

- використання міжпредметних зв'язків загальнонаукових і професійно-педагогічних дисциплін щодо поповнення й систематизації змісту навчальної інформації питаннями теорії освітнього права;
- створення ситуацій інтерактивного навчально-виховного середовища, що спонукає студентів до аналізу й обговорення проблем правового статусу вчителя й учня у сфері освіти;
- залучення тих, хто навчається, до активної участі й організації заходів із правового виховання учнів упродовж педагогічної практики й позааудиторної роботи.

Методологічними засадами дослідження виступили діалектичний метод пізнання процесів і явищ правової і педагогічної дійсності; системний підхід до вивчення їх сутності і структури; філософський принцип єдності загального, окремого й одиничного; фундаментальні положення психології щодо єдності діяльності, свідомості й особистості; закономірностей розвитку і саморозвитку особистості майбутнього фахівця впродовж професійної підготовки і діяльності.

Теоретичними джерелами дослідження стали наукові праці, в яких відбито теорію відносин (В.Вирелкін, А.Дроздов, В.Свидерський, В.Тугарінов та ін.), суспільних відносин (Ю.Андреев, А.Витченко, Ю.Гревцов, М.Перфільєв, В.Кудрявцев та ін.) і правовідносин (С.Алексєєв, С.Братусь, О.Скакун, Р.Халфіна та ін.); специфіку освітнього права й освітніх правовідносин (Г.Дорохова, В.Сирих, Є.Суханов, М.Федорова, В.Шкатулла та ін.); наукові основи формування норм права (С.Алексєєв, І.Самощенко, Л.Явич та ін.); зміст, форми і способи організації правової підготовки майбутнього вчителя (Г.Васянович, В.Венедиктов, М.Городинський, М.Кайзеров, Е.Карпова, Я.Кічук, Л.Кондрашова, А.Міцкевич, В.Одарій, М.Подберезський, О.Саломаткін, О.Татаринцева, М.Фіцула, Г.Яворська та ін.); формування у нього професійно важливих якостей особистості (Є.Барбіна, І.Богданова, Н.Грама, Ю.Гріцай, М.Гріньова, С.Золотухіна, Н.Кічук, О.Коберник, В.Кусь, С.Савченко, Д.Пенешкевич, Л.Кондрашова, Н.Кузьміна, З.Курлянд, Г.Нагорна, В.Радул, Р.Хмельюк, О.Цокур та ін.).

Методи дослідження: теоретичні: аналіз і узагальнення філософської, юридичної, психолого-педагогічної, навчально-методичної та інструктивно-методичної літератури з метою виокремлення сутності, специфіки і видів освітніх правовідносин учителя, з'ясування стану його правової підготовки як суб'єкта освітніх правовідносин; схематизація структури освітніх правовідносин і правової компетентності майбутнього вчителя; моделювання процесу його підготовки як суб'єкта освітніх правовідносин; емпіричні: спостереження, інтерв'ювання та

анкетування викладачів і студентів щодо основних протиріч і недоліків у змісті, методах і формах організації правової підготовки майбутніх учителів; експертна оцінка та узагальнення незалежних характеристик, тестування, монографічний опис студентів з метою вияву рівнів сформованості в них правової компетентності; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) з метою вияву міри ефективності запропонованих педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин; статистичні: математична обробка результатів експериментальної роботи та їх інтерпретація.

База дослідження. Формувальний експеримент проводився на базі Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, в якому брали участь студенти чотирьох експериментальних (82 особи) і контрольної (39 осіб) груп факультету романо-германської філології. Крім того, експериментальним дослідженням було охоплено 497 студентів вищих закладів освіти (Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка).

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що вперше теоретично обгрунтовано педагогічні умови, зміст і методичне забезпечення підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин; визначено сутність, структуру й види освітніх правовідносин учителя; конкретизовано його професійно-особистісну й правову характеристику як суб'єкта освітніх правовідносин; науково обгрунтовано сутність і структуру правової компетентності майбутнього вчителя як прикінцевого результату його підготовки як суб'єкта освітніх правовідносин, виявлено критерії, показники й охарактеризовано рівні її сформованості; подальшого розвитку дістала теорія і методика правової підготовки майбутнього вчителя.

Практична значущість дослідження полягає в розробці навчально-методичного комплексу, що включає навчальну програму спецкурсу «Освітні правовідносини вчителя», рекомендації щодо проведення лекційних і практичних занять, методику діагностики рівнів сформованості правової компетентності в майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин. Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі викладання педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Педагогіка вищої школи») у вищих навчальних закладах.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (акт про впровадження №31 від 05.09.06), Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (акт про впровадження № 01/07 від 23.04.07), Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (акт про впровадження №355 від 05.03.07), Одеського міського притулку №1 (акт

про впровадження № 37 від 23.09.06), гімназії № 5 м. Одеси (акт про впровадження № 960 від 18.12.06), Одеського професійного ліцею технологій та дизайну одягу (акт про впровадження № 324 від 07.09.06).

Достовірність результатів дослідження забезпечувалася методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; використанням системи методів дослідження, адекватних його предмету, меті і завданням; якісним і кількісним аналізом експериментальних даних, здобутих упродовж тривалої дослідної роботи; репрезентативністю вибірки досліджуваних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження доповідалися й обговорювалися на міжнародних «К.Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти» (м. Одеса, 2004); «Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень» (м. Одеса, 2005); «Використання інтерактивних технологій у вищій школі» (м. Одеса, 2005); «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (м. Хмельницький, 2005); «Гуманізм та освіта» (м. Вінниця, 2006); всеукраїнських «Дитяча бездоглядність та бродяжництво: причини, наслідки та шляхи запобігання» (м. Одеса, 2004); міжвузівській «Формування патріотизму, моральності, культури, здорового способу життя у студентської молоді» (м. Одеса, 2006) науково-практичних конференціях; міжвузівському науково-практичному семінарі «Проблеми соціалізації майбутніх фахівців у контексті вимог Болонського процесу» (м. Одеса, 2004); методологічних семінарах і засіданнях кафедри педагогіки, щорічних звітних конференціях професорсько-викладацького складу Одеського національного університету імені І.І.Мечникова.

Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 16 одноосібних публікаціях, 5 з них - у фахових виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Зміст дослідження викладено на 178 сторінках машинописного тексту. В тексті міститься 11 таблиць, 3 малюнки, що займають 8 самостійних сторінок основного тексту. Список використаних джерел охоплює 226 найменувань, з них 11 – іноземною мовою. Додатки викладено на 48 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу та методологічні засади; висвітлено наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, методи дослідження, подані дані щодо апробації і впровадження одержаних результатів та структури роботи.

У першому розділі **„Освітні правовідносини як об'єкт наукових досліджень та сфера реалізації суб'єктивних прав і обов'язків учителя”** визначено сутність освітніх правовідносин учителя, обґрунтовано їх структуру й охарактеризовано специфіку кожного з її компонентів.

Теоретичний аналіз наукової літератури переконливо засвідчив, що визначення сутності поняття „освітні правовідносини”, у зв'язку зі складністю та різноманітністю термінологічного апарату, відсутністю змістовної єдності при його використанні, не можливо без уточнення низки таких його складових, як поняття - “відносини”, “суспільні відносини”, “правовідносини”. З урахуванням цього, було передусім висвітлено зміст кожного з цих понять. Як наслідок, установлено, що різноманітність і багатозначність взаємодії людини з довкіллям призводить до існування великої кількості суспільних відносин, для визначення окремих видів яких використовуються відповідні родові поняття. Так, при диференціації суспільних відносин за сферами виникнення склалася класифікація, за якою виокремлюються виробничі, економічні, політичні, духовні відносини та ін. Окрему групу в класифікації суспільних відносин складають відносини, що регулюються за допомогою правових норм (коли йдеться про врегульовані суспільні відносини в різних галузях) - правовідносини.

Ураховуючи те, що дотепер у педагогічній літературі визначення сутності поняття „освітні правовідносини” відсутнє, ми, додержуючись погляду науковців (С.Куров, Є.Суханов, В.Шкатулла, М.Федорова та ін.), під освітніми правовідносинами розуміємо врегульовані нормами права суспільні відносини, що складаються між учасниками навчально-виховного процесу, освітніми закладами й державою. Елементами структури освітніх правовідносин учителя виокремлено такі: суб'єкт, об'єкт, зміст освітніх правовідносин та юридичний факт, як передумова означених правовідносин.

Суб'єктом освітніх правовідносин є фізичні особи (учителі, учні, батьки учнів, керівники навчального закладу) та юридичні особи (освітні заклади, Міністерство освіти і науки України, інші міністерства, органи управління освітою, місцеві органи самоврядування та інші), що виступають у статусі носіїв прав і обов'язків, які передбачені нормативно-правовими актами в галузі освіти. Об'єктом освітніх правовідносин є матеріальні (гроші, цінні документи – дипломи, атестати та інше) та нематеріальні блага (продукти духовної творчості – методичні розробки, програми спецкурсів, навчальні посібники, підручники, особисті немайнові блага – професійна честь і гідність, життя, здоров'я та інше), з приводу яких суб'єкти вступають в освітні правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні юридичні права та юридичні обов'язки в галузі

освіти. Зміст освітніх правовідносин складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів як учасників навчально-виховного процесу. Правове регулювання здійснюється здебільшого через механізм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Суб'єктивне право визначається як гарантований законом вид та міра можливої або дозволеної поведінки особи. Відповідно, юридичні обов'язки визначаються як вид і міра належної поведінки та поведінки, якої дотримуються у сфері навчально-виховного процесу.

Загалом проведений аналіз сучасних досліджень (Ю.Андреев, В.Вирелкін, Ю.Гревцов, А.Дроздов, Ю.Плетніков та ін.) дозволив дійти висновку, що:

- в освітніх правовідносинах здебільшого взаємодіють два суб'єкта, кожен з яких посідає певне місце й відіграє свою особливу роль у їх структурі, через що в межах навчально-виховного процесу кожен суб'єкт означених відносин має свої права, обов'язки і відповідальність щодо досягнення мети цього процесу;

- під освітніми правовідносинами розуміється волевиявлення суб'єктів у вигляді раціональної чи ірраціональної поведінки, що зумовлене поєднанням певної педагогічної ситуації та розуму, емоцій, волі суб'єктів цих відносин. Зокрема, волевиявлення вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин виявляється у його раціональній професійній поведінці, що зумовлено поєднанням розуміння ним сутності педагогічної ситуації з певною когнітивною, емоційно-вольовою підготовленістю до здійснення правомірних дій у сфері навчально-виховного процесу;

- освітні правовідносини відбуваються за процедурою (хто, в якій послідовності, на якій стадії, в який час здійснює певні дії), а також власним режимом (реальні можливості та сам факт реалізації особистісного потенціалу), особливість яких фіксується в нормативно-правових актах, що регулюють галузь освіти;

- освітні правовідносини існують у тій чи іншій формі поведінки суб'єкта, серед яких можуть бути: проста реакція або вчинок; вербальні акти; відсутність дії там, де вона необхідна; комбінації вчинків. Тому форма професійної поведінки вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин повинна знаходитись у межах таких дій, які регламентуються нормами права, що прийняті для захисту суспільних інтересів;

- освітні правовідносини в найбільш розвиненому стані є інтегральним утворенням з певною структурою, яка формується в ході взаємодії суб'єктивних і об'єктивних факторів, через що структура таких відносин залежить від об'єкта, суб'єкта та юридичних прав, обов'язків суб'єктів цих відносин;

- характер освітніх правовідносин (інтенсивність їх протікання, ступінь цивілізованості та інше), по суті, визначається якісними характеристиками суб'єктів, чії дії, думки, почуття, вольові прагнення відтворюють ці відносини, що здебільшого визначається наявністю у вчителя професійно значущих знань, особистісних характеристик і досвіду участі в таких відносинах;

- освітні правовідносини мають певні межі існування, своє поле дії, свободи суб'єкта, що вказує на те, що вони нормативні, тобто існують у межах правового статусу вчителя як суб'єкта означених відносин.

Провідними видами освітніх правовідносин учителя було виокремлено такі: адміністративні, трудові, цивільні, житлові, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні та правовідносини соціального забезпечення.

У другому розділі „**Теоретичні засади дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин**” з'ясовано стан та якість прикінцевих результатів правової підготовки майбутнього вчителя; описано його професійно-особистісну характеристику як суб'єкта освітніх правовідносин через конкретизацію сутності і структури правової компетентності; обґрунтовано педагогічні умови та розроблено модель підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.

Вивчення особливостей правової характеристики вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин дозволило встановити, що її складають такі параметри, як:

- правоздатність як визнання діючим законодавством можливість учителя мати певні права й обов'язки, здатність бути їх носієм. Правоздатність учителя не є його природженою властивістю, оскільки вона виникає лише у зв'язку з необхідністю визначити особу як суб'єкта права й освітніх правовідносин;

- дієздатність як спроможність учителя реалізувати свої права й обов'язки за допомогою певних дій, на яку впливає як його вік, так і психічний стан. Обсяг дієздатності вчителя може бути повним, частковим чи обмеженим, що зумовлено наявністю в нього певних якостей особистості (він повинен розуміти та усвідомлювати значення своїх дій, керувати ними і прогнозувати наслідки їх здійснення) та якістю його правової підготовки (знання своїх прав і юридичних обов'язків, можливість захищати свої права, можливість аналізувати й оцінювати ситуації освітніх правовідносин, можливість усвідомлювати себе суб'єктом таких правовідносин та інше);

- деліктоздатність як спроможність учителя нести юридичну відповідальність за свої дії та за правопорушення.

Крім того, спираючись на результати досліджень останніх років (Г.Васянович, М.Гордиський, Я.Кічук, В.Одарій, М.Подберезький, О.Саломаткін, М.Фіцула та ін.), ми дійшли висновку, що учитель як суб'єкт освітніх правовідносин – це носій певних прав, свобод та обов'язків, що передбачені державою в галузі освіти, який свідомо виявляє професійну активність, спрямовану на організацію правового виховання учнів та правове забезпечення своєї педагогічної діяльності шляхом ефективної реалізації функцій своєї соціальної ролі як взірця правової компетентності.

Правова компетентність є базовою суб'єктною характеристикою майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин, яка виявляється через усвідомлення ним сутності і стану

освітнього правового поля сучасного суспільства, особливостей свого соціально-професійного й правового статусу, а також власних можливостей щодо визначення завдань своєї участі в освітніх правовідносинах у межах правового забезпечення власної педагогічної діяльності.

Структура правової компетентності вчителя передбачає наявність трьох провідних компонентів - когнітивного, який функціонує на основі відповідних професійно-педагогічних і правових знань; мотиваційного, який забезпечує становлення професійної позиції вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин; діяльнісного, який забезпечує розвиток відповідних правовому забезпеченню професійної діяльності вчителя способів дій.

На основі вище зазначених концептуальних положень, а також дотримуючись загальноприйнятого погляду щодо організаційної структури педагогічного процесу (Ю.Бабанський, Н.Печенюк, Н.Тализіна, Л.Хихловський, О.Цокур, В.Якунін та ін.), було розроблено модель підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин, основними компонентами якої було визначено такі:

- цільовий, який, спрямовуючи означений процес на досягнення стратегічної мети, передбачав формування особистості майбутнього вчителя саме в аспекті набуття ним певних якостей – якостей суб'єкта освітніх правовідносин;

- змістовий, який повинен містити відповідне навчально-інформаційне забезпечення означеного процесу у вигляді певного блоку професійно-педагогічних і правових знань, способів пізнання, ціннісних орієнтацій та досвіду творчої діяльності, систематизованих і структурованих за логікою базових наукових галузей і завдань професійно-педагогічної підготовки;

- процесуальний, який повинен забезпечити адекватний механізм керування навчально-пізнавальною та навчально-професійною діяльністю майбутнього вчителя шляхом реалізації спроможного організаційно-комунікативного режиму його взаємодії (інтелектуальний, інтелектуально-мовленнєвий, пошуковий, репродуктивний, емоційний, творчий і т.ін.) з викладачами з урахуванням провідних принципів педагогіки вищої школи і створенням найбільш сприятливих педагогічних умов, які потребують використання певних засобів, методів, прийомів і форм навчання й виховання;

- результативний, який на підставі єдності мети підготовки майбутніх учителів як суб'єктів освітніх правовідносин, її змісту, організаційних форм і методів, а також необхідних і достатніх педагогічних умов, повинен забезпечити наявність прикінцевого педагогічного продукту – правової компетентності як професійно важливого новотвору їхньої особистості.

У третьому розділі „**Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин**” проаналізовано дані констатувального експерименту щодо вияву рівнів сформованості в майбутніх учителів правової компетентності; описано сутність формувального

експерименту щодо реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх учителів як суб'єктів освітніх правовідносин; здійснено кількісний і якісний аналіз його результатів.

Констатувальний експеримент було спрямовано на визначення рівнів сформованості в майбутніх учителів правової компетентності - базової характеристики їхньої особистості як суб'єктів освітніх правовідносин. Під рівнем сформованості правової компетентності ми розуміли якісну характеристику досить стійких властивостей майбутнього вчителя, які визначають міру вияву ним певних ознак провідних компонентів, їх узгодженості між собою у вигляді цілісної структури.

За даними констатувального експерименту, жоден із студентів старших курсів не виявив правової компетентності на високому рівні, яка розглядалася нами як прикінцевий результат їхньої підготовки як суб'єктів освітніх правовідносин. Середнього рівня досягли 24% майбутніх учителів, на низькому рівні знаходилися 40% з їхнього числа. У 36% майбутніх учителів правова компетентність як базова суб'єктна характеристика їхньої особистості знаходилась у стадії формування.

Сутність експерименту з організації підготовки майбутніх учителів як суб'єктів освітніх правовідносин полягала в тому, щоб за допомогою адекватних способів реалізації низки педагогічних умов, а саме: використання міжпредметних зв'язків загальнонаукових і професійно-педагогічних дисциплін щодо поповнення й систематизації змісту навчальної інформації питаннями теорії освітнього права; створення ситуацій інтерактивного навчально-виховного середовища, що спонукає студентів до аналізу й обговорення проблем правового статусу вчителя і учня у сфері освіти; їхнього залучення до участі та організації заходів з правового виховання під час позааудиторної роботи й педагогічної практики сформуванню професійно важливий новотвір їхньої особистості – правову компетентність у єдності трьох провідних компонентів: когнітивного, мотиваційного й діяльнісного.

Так, реалізація першої педагогічної умови - використання потужності міжпредметних зв'язків загальнонаукових і професійно-педагогічних дисциплін щодо поповнення й систематизації змісту навчальної інформації питаннями з теорії освітнього права здебільшого сприяла формуванню саме когнітивного компонента правової компетентності особистості майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин. З огляду на це, реалізація означеної педагогічної умови передбачала два напрями роботи викладача-експериментатора. Перший з них, який ми умовно позначили як навчально-методичний, стосувався: критичного аналізу чинних навчальних робочих програм і відповідного інформаційно-методичного забезпечення щодо наявності в них доцільної інформації, здатної сприяти підготовці студентів як майбутніх суб'єктів освітніх правовідносин; систематизації підібраної навчальної інформації за тематичним критерієм і цільовою настановою – сприяння становленню особистості майбутнього вчителя як суб'єкта

освітніх правовідносин; визначення способів її структурування й презентації у процесі викладання загальнонаукових і професійно-педагогічних дисциплін за відповідними темами.

Інший напрям роботи викладача-експериментатора, який ми умовно визначили як науково-методичний, був спрямований передусім на визначення кола актуальних питань, що стосувалися різних аспектів освітнього права як нової галузі правознавства, які необхідні для засвоєння студентами, але не увійшли до традиційного змісту їхньої професійно-педагогічної освіти. Крім того, в межах цього напрямку роботи викладачем-експериментатором було створено новий банк навчальної інформації (у вигляді програми й інформаційного забезпечення нового спецкурсу “Освітні правовідносини вчителя”, розробки методичних рекомендацій щодо його викладання). Причому, новий банк навчальної інформації, збагачений відомостями з основ освітнього права, пропонувався для впровадження впродовж педагогічного експерименту, спрямованого на підготовку майбутніх учителів як суб’єктів освітніх правовідносин, з одного боку, в контексті оновленого змісту традиційних тем базових навчальних дисциплін (“Основи права”, “Інтелектуальна власність”, “Безпека життєдіяльності”), а також професійно-педагогічно орієнтованих навчальних курсів (“Вступ до спеціальності”, „Педагогіка”, „Методика виховної роботи”, „Основи педагогічної майстерності”, “Педагогічна практика”). З іншого боку, - у вигляді самостійно впровадженого спецкурсу, удосконалюючого професійно-педагогічну підготовку студентів класичного університету як майбутніх учителів - суб’єктів освітніх правовідносин.

Зокрема, удосконалюючи систему теоретичних знань студентів з освітнього права й педагогіки щодо нормативно-правового забезпечення системи освіти України та зарубіжних країн як основи становлення в них когнітивного компонента правової компетентності, ми намагалися детально розглянути кожен з її елементів у співставленні позицій і правових статусів основних учасників навчально-виховного процесу, їх прав і можливостей захисту останніх. Крім того, студенти експериментальної групи вчилися визначати місце освітніх правовідносин учителя у процесі інтеграції системи освіти України в європейський простір, розуміти сутність і визначати параметри більш адекватного правового забезпечення діяльності навчальних закладів і педагогічних працівників. Так, семінарські заняття в експериментальних групах організовувалися за такими темами, як: „Законодавчі документи щодо системи освіти України: права й обов’язки учасників навчально-виховного процесу”, „Види освітніх правовідносин учителя”, „Кодекс правил поведінки вчителя”, „Вчитель має право ...”, „Механізми регулювання освітніх правовідносин учителя”, „Процес правотворчості щодо галузі освіти” та ін.

Самостійна робота студентів у межах означеного спецкурсу була спрямована на опрацювання ними кола найбільш актуальних питань правового забезпечення їхньої майбутньої професійної діяльності у вигляді стендових доповідей чи рефератів, а саме: “Права і свободи учня як особистості, “Гарантії забезпечення прав дітей і молоді” (в Україні та зарубіжних країнах)”,

“Порушення прав і свобод учнів у системі освіти: причини і способи їх усунення”, “Правові норми у професійній діяльності вчителя: реальний стан та перспективи”, “Правові основи педагогічної діяльності сучасного вчителя”, “Порушення прав і свобод учителів у системі освіти” та ін.

Реалізація другої педагогічної умови - створення ситуацій інтерактивного навчально-виховного середовища, яка спонукає студентів до аналізу й обговорення проблем правового статусу вчителя і учня у сфері освіти, сприяла формуванню переважно мотиваційного компонента правової компетентності майбутніх учителів як суб’єктів освітніх правовідносин. У зв’язку з цим викладачем-експериментатором використовувалися на лекційних і семінарських заняттях з педагогічних дисциплін такі методи і форми активного навчання, як: перехресні дискусії, ділові та рольові ігри, мозкові атаки, круглі столи, а також метод проектів і кейсів. Не випадково тому, в експериментальній групі, на відміну від контрольної групи, де основною формою навчання студентів була визначена інформативна лекція, лекційні заняття було змодельовано за алгоритмами проведення таких форм, які створювали інтерактивне навчально-професійне середовище. Серед них провідна роль віддавалася лекції-діалогу, лекції у двох, лекції-прес-конференції, лекції-візуалізації, лекції-проблематизації та ін.

Семінарські заняття також були насичені використанням викладачем-експериментатором активних методів навчання. Так, на семінарському занятті з курсу педагогіки з теми: „Порівняльний аналіз системи загальної середньої освіти України та зарубіжних країн” студентам експериментальної групи було запропоновано ділову гру „Освітня аналітика”. Крім того, особливу зацікавленість під час викладання спецкурсу в студентів викликала їхня участь у бліц-іграх, які застосовувалися на практичних заняттях з тем: „Види освітніх правовідносин” та „Етапи правового виховання”. На семінарському занятті „Кодекс правил поведінки вчителя” ми використовували організаційну форму мозкової атаки, яка заснована на алгоритмі колективного пошуку і продукування нових ідей з метою визначення оптимальних шляхів, механізмів і умов реалізації останніх у ході обговорення цієї проблеми. Форму ділової гри ми використали під час проведення практичного заняття з теми „Процес правотворчості у галузі освіти” і т.ін.

Реалізація третьої педагогічної умови – залучення студентів до участі та організації заходів з проблем правового виховання під час позааудиторної роботи та педагогічної практики - сприяла передусім пробудженню і становленню діяльнісного компонента їхньої правової компетентності як суб’єктів освітніх правовідносин. Для цього в межах курсів “Педагогіка” і „Методика виховної роботи” було спеціально виокремлено теми, які розкривали способи конструювання й організації заходів з правового виховання учнів (зокрема тема “Форми і методи організації діяльності класного керівника з правового виховання учнів”, яка передбачала запрошення співпрацівників дитячої кімнати міліції та викладачів Одеського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ для проблематизації теоретичного матеріалу

кількісними показниками дитячої злочинності та її причин, а також використання тематичних відеофільмів із правопорушень учнівської молоді, та відеозаписів найбільш цікавих виховних заходів з правового виховання, підготовлених учителями базових шкіл). По завершенню педпрактики було проведено конкурс професійно-педагогічної майстерності студентів з правового виховання учнів, під девізом „Моя свобода і права закінчуються там, де починаються права і свободи іншої людини”, який передбачав чотири етапи (презентація - “Візитна картка”; змагання “Ерудит”; гра „Аукціон педагогічних проектів та колективних творчих справ”; творчий пошук - “Презентація фрагменту правовиховного заходу”). Зазначимо, що основною вимогою у процесі проведення конкурсу була можливість безпосередньої взаємодії студентів з учнівською аудиторією. Саме за допомогою дітей у процесі конкурсу створювалися нестандартні педагогічні ситуації, вирішення яких давало змогу оцінити володіння студентами правовими знаннями, навичками вирішення ними правових конфліктів під час взаємодії з іншими суб’єктами освітніх правовідносин. Окрім того, студенти експериментальної групи створювали соціальний проект з проблеми правового забезпечення прав та інтересів неповнолітніх, які проживають у неблагополучних сім’ях; розробляли методiku проведення обстеження сімей неповнолітніх, визначали критерії оцінки кризового стану порушення прав дитини у сім’ї та аналізували правові джерела щодо забезпечення захисту прав та інтересів неповнолітніх. Розроблені студентами проекти були реалізовані спільно зі Службою у справах неповнолітніх Приморської райадміністрації м. Одеси.

Зазначимо, що впродовж формувального експерименту з метою вияву дидактичної потужності сукупності запропонованих педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя як суб’єкта освітніх правовідносин було реалізовано методiku діагностичних зрізів (початкового, проміжного й прикінцевого), яка вибудовувалася на засадах критеріального підходу. Результати формувального експерименту, що проводився за варіативною схемою відбиває таблиця (див. таблицю).

Таблиця

Рівні сформованості правової компетентності майбутніх учителів як суб’єктів освітніх правовідносин

Модель підготовки	Рівні сформованості правової компетентності (у %)			
	Високий	Середній	Низький	У стадії формування
Qy1	18	49	33	-
Qy2	11	53	36	-
Qy3	10	51	39	-
Qy1Qy2Qy3	29	56	15	-
Q	-	23	53	24

Умовні позначки:

Q – модель традиційної правової підготовки;

Qu1 – модель правової підготовки, заснованої на реалізації певної педагогічної умови (першої, другої чи третьої);

Qu1Qu2Qu3 – модель правової підготовки, заснованої на реалізації сукупності трьох педагогічних умов.

Як засвідчують результати таблиці, студенти саме четвертої експериментальної групи (в якій реалізовувалася сукупність трьох визначених педагогічних умов - Qu1Qu2Qu3), значно випереджували своїх однокурсників з інших груп за рівнями сформованості правової компетентності, оскільки високого рівня цього важливого новотвору їхньої особистості як суб'єктів освітніх правовідносин в ній досягло 29% студентів, середнього – 56% і низького – 15% з їхнього числа. У першій (Qu1), другій (Qu2) і третій (Qu3) експериментальних групах, в яких реалізовувалася одна з педагогічних умов, правова компетентність була сформована у всього контингенту майбутніх учителів, оскільки виявилася на високому (відповідно, у 18%, 11% і 10%), середньому (відповідно, у 49%, 53% і 51%) і низькому (відповідно, у 33%, 36% і 39%) рівнях. На відміну від експериментальних груп, в контрольній групі, в якій правова підготовка здійснювалася за традиційним змістом і формами організації (Q), жоден студент не досяг високого рівня, а у чверті (24%) з досліджуваних їхня правова компетентність як суб'єктів освітніх правовідносин знаходилися лише у стадії свого формування. На середньому рівні вона виявилась у 23% студентів, на низькому рівні – у 53%.

Отже, результати формувального експерименту підтвердили правомірність висунутої гіпотези щодо ефективності запропонованої сукупності педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.

У висновках подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації вперше досліджувався процес підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин. Автором розроблено й науково обгрунтовано модель її організації на засадах реалізації визначених педагогічних умов.

1. Під освітніми правовідносинами розуміємо врегульовані нормами права суспільні відносини, що існують між учасниками навчально-виховного процесу, освітніми закладами й державою. Елементами освітніх правовідносин є: суб'єкт освітніх правовідносин, об'єкт освітніх правовідносин, зміст освітніх правовідносин і юридичний факт. Провідними видами освітніх правовідносин учителя є такі: адміністративні, трудові, цивільні, житлові, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні та правовідносини соціального забезпечення.

2. Вчитель як суб'єкт освітніх правовідносин – це носій певних прав, свобод та обов'язків, що передбачені державою в галузі освіти, який свідомо виявляє професійну активність, спрямовану на організацію правового виховання учнів та правове забезпечення своєї педагогічної діяльності шляхом ефективної реалізації функцій своєї соціальної ролі як взірця правової компетентності.

3. Правова компетентність є базовою суб'єктною характеристикою майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин, яка виявляється через усвідомлення ним сутності і стану освітнього правового поля сучасного суспільства, особливостей свого соціально-професійного й правового статусу, а також власних можливостей щодо визначення завдань своєї участі в освітніх правовідносинах у межах правового забезпечення власної педагогічної діяльності.

4. Структура правової компетентності майбутнього вчителя передбачає наявність трьох провідних компонентів - когнітивного, який функціонує на основі відповідних професійно-педагогічних і правових знань; мотиваційного, що забезпечує становлення професійної позиції вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин; діяльнісного, який спонукає розвиток відповідних правовому забезпеченню професійної діяльності вчителя способів дій.

5. За даними констатувального експерименту, жоден із студентів старших курсів не виявив правової компетентності як суб'єкта освітніх правовідносин на високому рівні. Середнього рівня досягли лише 24%, низького рівня - 40%. У 36% майбутніх учителів правова компетентність як базова суб'єктна характеристика їхньої особистості знаходилась у стадії формування.

6. Критеріями сформованості правової компетентності майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин виступили: змістовий (якість професійних знань з основ освітнього права, теорії освітніх правовідносин, правового забезпечення педагогічного процесу), орієнтовний (особистісне ставлення до освітнього права як регулятора відносин суб'єктів педагогічного процесу - зацікавленість проблемою освітніх правовідносин учителя; позитивне ставлення до нормативно-законодавчої бази освіти; прагнення до професійного самовдосконалення у статусі суб'єкта освітніх правовідносин) і функціональний (міра дотримання правових норм при реалізації професійно-педагогічних функцій, зокрема при аналізі педагогічного явища як ситуації взаємодії суб'єктів освітніх правовідносин; регулюванні правових конфліктів між суб'єктами освітніх правовідносин; прогнозуванні наслідків їх вирішення).

7. Доведено, що ефективність підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин визначається рівнем сформованості в нього правової компетентності, формування якої залежить від наявності впродовж її організації низки педагогічних умов, а саме: використання міжпредметних зв'язків загальнонаукових і професійно-педагогічних дисциплін щодо поповнення й систематизації змісту навчальної інформації питаннями теорії освітнього права; створення ситуацій інтерактивного навчально-виховного середовища, що спонукає студентів до аналізу та

обговорення проблем правового статусу вчителя і учня у сфері освіти; залучення тих, хто навчається, до активної участі та організації заходів з правового виховання учнів упродовж педагогічної практики і позааудиторної роботи.

8. За результатами формувального експерименту, який проводився за варіативною схемою, виявилось, що студенти саме четвертої експериментальної групи (в якій реалізовувалася сукупність трьох визначених педагогічних умов - $Qy_1Qy_2Qy_3$), значно випереджували своїх однокурсників з інших груп за рівнями сформованості правової компетентності, оскільки високого рівня правової компетентності в ній досягло 29% студентів, середнього – 56% і низького – 15% з їхнього числа. На відміну від цієї експериментальної групи, в контрольній групі, в якій правова підготовка здійснювалася за традиційним змістом і формами організації, жоден студент не досяг високого рівня, а у чверті (24%) з досліджуваних їхня правова компетентність як суб'єктів освітніх правовідносин знаходилася лише у стадії свого формування. На середньому рівні вона виявилась у 23% студентів, на низькому рівні – у 53%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Воно відкриває перспективи для більш ґрунтовного дослідження закономірностей формування особистості вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин на подальших етапах його професійного розвитку.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Рябенко М.І. Активна правова поведінка як компонент правової культури особистості студента //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць. – Вип. 8 – 9. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2004. – С. 91 – 97.

2. Рябенко М.І. Традиційні та інноваційні технології правового навчання майбутніх учителів //Педагогічні науки: Зб. наук. праць. - Частина перша. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – С.256 – 262.

3. Рябенко М.І. Підготовка майбутнього вчителя до правовиховної роботи з неповнолітніми //Зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Серія „Педагогічні науки” – Вип. 6 (45) – Полтава, 2005. – С. 40-45.

4. Рябенко М.І. До питання визначення поняття „освітні правовідносини” //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. праць. – Вип. 11-12 – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2005. – С. 125-131.

5. Рябенко М.І. Структура освітніх правовідносин учителя //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. праць. – Вип. 3-4 – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2006 – С. 41-48.

6. Рябенко М.І. Конституція України як основа формування правової культури майбутнього учителя //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць /Спеціальний випуск: К.Д.Ушинський і сучасність: пріоритетні

напрямки розвитку професійної освіти: Матеріали міжнар. науково-практ. конф., 21 – 22 жовтня 2004 р. – Т.І. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2004. - С. 87 – 90.

7. Рябенко М.І. Формування правової культури учнів професійно-технічних закладів //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць /Спеціальний випуск: Проблеми соціалізації майбутніх фахівців в контексті вимог Болонського процесу. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2004. – С.32 – 36.

8. Рябенко М.І. До проблеми формування особистості майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин //Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень /Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих науковців /Під ред. Л.М. Голубенко, О.С. Цокур. – Одеса, 2005. - С. 64 – 65.

9. Рябенко М.І. Використання ігрових технологій у процесі підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин //Матеріали міжв. наук.-метод. конф. “Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі” – Одеса: ПДПУ імені К.Д.Ушинського, 2005. – С.46-50.

10. Рябенко М.І. Норми права як регулятор суспільних відносин у галузі освіти //Наукове видання Правова Держава – Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. - 2005, №8. – С. 281-285.

11. Рябенко М.І. Використання інноваційних педагогічних технологій під час підготовки майбутніх учителів до правовідносин у галузі освіти /Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали III міжнар. науково-практ. конф. – Хмельницький: ХНУ, 2005 - С. 132 – 139.

12. Рябенко М.І. Гендерний аспект підготовки вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. /Спеціальний випуск “Інтеграція гендерного підходу в сучасну науку і освіту: результати та перспективи” – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського. 2005 – С. 96-101.

13. Рябенко М.І. Правове виховання в загальноосвітніх навчальних закладах як профілактика бродяжництва //Дитяча бездоглядність та бродяжництво: причини, наслідки та шляхи запобігання: Матеріали наук.-практ. конф. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. - С. 48-53.

14. Рябенко М.І. Види освітніх правовідносин вчителя //Морська освіта: Всеукраїнський теоретичний і науково-методичний інформаційний журнал. – Вип. 2 (3). – Одеса: Морська освіта, 2006. – С.57-60.

15. Рябенко М.І. Роль органів студентського самоврядування у виховній роботі вищого навчального закладу //Формування патріотизму, моральності, культури, здорового способу життя у студентської молоді /Матеріали міжв. наук.-практ. конф. – Одеса: Астропринт, 2006. – С.14-17.

16. Рябенко М.І. Модель правової компетентності вчителя як суб`єкта освітніх правовідносин //Гуманізм та освіта: Зб. матеріалів 8-ої міжн. наук.-практ. конф.: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – С.99-101.

АНОТАЦІЯ

Рябенко М.І. Підготовка майбутнього вчителя як суб`єкта освітніх правовідносин. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. - Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. - Одеса, 2007.

У дисертації вперше досліджено проблему підготовки майбутнього вчителя як суб`єкта освітніх правовідносин; виявлено протиріччя та сучасні вимоги щодо вдосконалення його правової підготовки з урахуванням доробок сучасного правознавства, зокрема освітнього права; науково обґрунтовано сутність і структуру освітніх правовідносин як сфери реалізації правового статусу вчителя і його професійної взаємодії з іншими учасниками педагогічного процесу, конкретизовано їх основні види; а також специфіку, ознаки та характеристику рівнів вияву правової компетентності майбутнього вчителя як суб`єкта освітніх правовідносин; розроблено й експериментально апробовано модель організації та методичне забезпечення педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя як суб`єкта освітніх правовідносин, методику діагностики ефективності означеного процесу.

Ключові слова: освітнє право, освітні правовідносини, вчитель як суб`єкт освітніх правовідносин, правова компетентність майбутнього вчителя.

АННОТАЦИЯ

Рябенко М.И. Подготовка будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. - Южно-Украинский государственный педагогический университет имени К.Д. Ушинского. - Одесса, 2007.

В первой главе «Образовательные правоотношения как объект научных исследований и сфера реализации субъективных прав и обязанностей учителя» определена сущность образовательных правоотношений учителя, обоснована их структура, охарактеризована специфика каждого из видов образовательных правоотношений, конкретизированы параметры правовой характеристики учителя как субъекта образовательных правоотношений.

В результате теоретического анализа научной литературы было установлено, что под образовательными правоотношениями следует понимать урегулированные нормами права

общественные отношения, которые складываются между участниками учебно-воспитательного процесса, образовательными учреждениями и государством. Образовательные правоотношения как сложно структурированное образование, охватывает в своем составе такие элементы, как: субъект образовательных правоотношений, объект образовательных правоотношений, содержание образовательных правоотношений и юридический факт. Основными видами образовательных правоотношений учителя являются: административные, трудовые, гражданские, жилищный, гражданско-процессуальные, криминально-процессуальные и правоотношения социального обеспечения.

Учитель как субъект образовательных правоотношений – это носитель определенных прав, свобод и обязанностей, предусмотренные государством в сфере образования, который сознательно проявляет профессиональную активность, направленную на организацию правового воспитания учащихся и правовое обеспечение педагогической деятельности посредством эффективной реализации функций своей социальной роли как образца правовой компетентности.

Во второй главе „Теоретические основы исследования проблемы подготовки будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений” отражено реальное состояние и результаты правовой подготовки будущего учителя; описана его профессионально-личностная характеристика как субъекта образовательных правоотношений посредством конкретизации сущности и структуры правовой компетентности; теоретически обоснована модель подготовки будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений.

Анализ теоретических источников позволил установить, что правовая компетентность является базовой субъектной характеристикой будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений, которая проявляется через осознание им сущности и специфики образовательного правового поля современного общества, особенностей своего социально-профессионального и правового статуса, а также собственных возможностей по определению задач своего участия в образовательных правоотношениях в рамках правового обеспечения педагогической деятельности. Кроме того, было определено, что структура правовой компетентности будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений предполагает наличие трех основных компонентов - когнитивного, который функционирует посредством соответствующих профессионально-педагогических и правовых знаний; мотивационного, который обеспечивает становление профессиональной позиции учителя как субъекта образовательных правоотношений; деятельностного, который пробуждает развитие соответствующих правовому обеспечению профессиональной деятельности учителя способов действий.

В третьей главе „Педагогические условия подготовки будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений” представлены данные уровней сформированности у будущих учителей правовой компетентности как субъектов образовательных правоотношений на

констатирующем этапе эксперимента, описана сущность формирующего этапа эксперимента по реализации педагогических условий подготовки будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений; осуществлен количественный и качественный анализ его результатов.

В процессе формирующего эксперимента было доказано, что эффективность подготовки будущего учителя как субъекта образовательных правоотношений определяется уровнем сформированности у него правовой компетентности, формирование которой зависит от наличия соответствующих педагогических условий, а именно: использование межпредметных связей общенаучных и профессионально-педагогических дисциплин в дополнении и систематизации содержания учебной информации вопросами теории образовательного права; создание ситуаций интерактивной учебно-воспитательной среды, способствующей привлечению студентов к анализу и обсуждению проблем правового статуса учителя и ученика в сфере образования; приобщение их к активному участию и организации мероприятий по правовому воспитанию учащихся в процессе педагогической практики и внеаудиторной работы.

Ключевые слова: образовательное право, образовательные правоотношения, учитель как субъект образовательных правоотношений, правовая компетентность будущего учителя.

ANNOTATION

Ryabenko M.I. Future Teacher's Training as Subject of Educational-Juridical Relations. – Manuscript.

Candidate of Pedagogic Science thesis work, speciality 13.00.04. – Theory and Methodic of Professional Education. – South Ukrainian State K.D. Ushinskiy Pedagogical University, Odessa, 2007.

This thesis work presents a first attempt to research the issue of future teacher's training as subject of educational-juridical relations; certain controversies as well as contemporary requirements as to enrichment of the teacher's juridical background in conjunction with contemporary developments in Law Science have been revealed; the essence and structure of educational-juridical relations as a sphere of the teacher's realisation of his/her juridical status and his/her interaction with participants of the pedagogical process scientifically substantiated, the basic types of educational-juridical relations as well as their features and levels of the teacher's juridical proficiency elucidated; a model of organisation and methodic means to ensure the pedagogic conditions of future teacher's training as subject of educational-juridical relations as well as methodic of assessment of efficiency of the above process elaborated and approbated.

Key words: educational law, educational-juridical relations, teacher as subject of educational-juridical relations, juridical proficiency of the future teacher.